

Joop Visbeek

Redeneren en relativeren
over het bestaan

Omslagfoto: Ben Visbeek
Joop wandelt in het Amsterdamse Bos op 10 oktober 2015

Digitalisering, omslagontwerp en vormgeving in 2014 door
Jeroen Visbeek

De spelling is gemoderniseerd naar de regels van 2022.

Uitgegeven door Jeroen Visbeek © 2022

Inhoud

Het goede leven	5
Wat een gekke wereld!	23
Horen en zien op afstand	43
Reclame	61
Kunst	69
Denken en voelen	83
Rechten	103
Waarheid en leugen	130
Realiteit en fictie	141
Het verleden	157
Ouder worden	168
Leven en dood	185
Vertrouwd en vreemd	198
Persoonlijke vrijheid	224
Individualisme	243
Toeval	288
Kansen voor het grijpen	297
Normen en gedragsregels	305
Mens en dier	327
De grenzen van ik	354
Mythen	385
Mysteriën	411
Relativeren	434

Het goede leven

Het goede leven is eigenlijk een abstractie en slechts van toepassing op de burger in het algemeen. En die bestaat niet. Ik ben van een generatie, die soberheid heeft gekend en schaarste en honger tijdens de Tweede Wereldoorlog aan den lijve heeft ondervonden. De tijden zijn veranderd. Na de oorlog werd de wederopbouw energiek aangepakt en kwam de industrialisatie op gang. En enkele decennia later was de economie uit haar voegen gegroeid en verdwalen we in een overvloed van hebbedingen en wegwerpartikelen.

De economie moet maar blijven groeien, winsten moeten stijgen en investeringen moeten verder uitgebreid worden. We leven in een consumptiemaatschappij, die gericht is op de productie en afzet van zoveel mogelijk goederen. Of er een noodzakelijke behoefte bestaat aan bepaalde producten, interesseert de producenten maar matig. Die behoefte wordt wel gecreëerd en opgefokt door de reclame. Massa's talent en middelen worden iedere dag verspild met de ontwikkeling van steeds nieuwe producten, die we niet nodig hebben. De concurrentie, die de prijzen laag houdt, is tegelijk de oorzaak van het bestaan van tientallen fabrieks- en handelsmerken van hetzelfde product. De meerderheid van de burgers profiteert van dat goede leven.

Het klinkt misschien vreemd, maar we moeten erkennen, dat we onze materiële welvaart voor een groot deel te danken hebben aan het verfoeide kapitalistisch systeem. Privé-eigendom en privaat bezit van productiemiddelen bleken in de praktijk een betere drijfveer te zijn om rijkdom te vergaren en algemene welvaart te creëren dan gemeenschappelijk bezit van goederen en productiemiddelen. Het falen van het communistisch systeem in de Sovjet-Unie heeft dat duidelijk bewezen.

Maar het vroege kapitalisme was een onrechtvaardig systeem, dat al-

leen de bezitters voordeel bracht en de arbeiders, de bezitslozen, onderdrukte. Als reactie op het kapitalisme ontstond het socialisme, dat het lot van de arbeidersklasse wilde verbeteren en de socialisatie van de productiemiddelen, met name openbare nutsbedrijven, wilde bevorderen.

Na een langdurige strijd van vakbonden en politieke partijen is de verzorgingsstaat tot stand gekomen, die het welzijn van haar burgers verzekert door sociale voorzieningen, zoals ouderdoms- en werkeloosheidsuitkeringen, gezondheidszorg en woningbouw.

We moeten wel beseffen, dat de basis van het goede leven is gelegd door harde lichamelijke arbeid en uitvindingen van onze voorgeneraties. We hoefden gelukkig niet telkens opnieuw het wiel uit te vinden.

Wanneer ik het goede leven in de breedste zin van het woord beschouw, durf ik te zeggen, dat het succes ervan in diepste wezen geworteld is in de evolutie, waaruit ten slotte de homo sapiens is voortgekomen dankzij zijn beste aangepastheid aan de omstandigheden van het moment. Voor het ontstaan van het menselijk leven, dat het goede leven in zich borg, is er veel strijd en competitie geleverd om andere troonpretendenten uit te schakelen. Het kwaad in de vorm van pijn, strijd, ellebogenwerk, hypocrisie en gemeen spel was noodzakelijk voor het ontstaan en de instandhouding van het menselijk leven en is ook nu nog tot op zekere hoogte onvermijdelijk.

Het goede leven, dat we in Nederland leiden, zie ik als de vrucht van gezamenlijk werk en inspanning van een grote massa mensen, niet alleen uit eigen land, maar ook uit andere landen, met name derdewereldlanden.

Het huidig niveau van onze welvaart danken we voor een deel aan de import van goedkope producten en grondstoffen uit lagelonenlanden. Over de rug van de arme bevolking van die landen zijn wij, neokolonialisten, welvarend geworden. Toen er na de Tweede Wereldoorlog een schreeuwend tekort aan arbeidskrachten heerste om de industrie op gang te brengen en uit te breiden, hebben we goedkope buitenlandse arbeidskrachten geworven uit o.a. Turkije en Marokko. Deze

gastarbeiders hebben het zware en vuile werk opgeknapt. Wat we toentertijd niet voorzien hebben, is hun blijvende vestiging in ons land met als gevolg, dat we de welvaart nu samen delen.

Onze huidige welvaart manifesteert zich letterlijk op alle terreinen en sectoren van het leven: onderwijs, gezondheidszorg, huisvesting, infrastructuur cultuurbeleid enz. Vooral de particuliere sector wordt uitstekend bediend. Ik noem een paar voorbeelden. Op het gebied van lichaamsverzorging, kleding, interieurinrichting, eigen vervoer, en voedselvoorziening heeft de consument een rijke keus uit een overdadig assortiment, dat decadente vormen begint aan te nemen. Neem alleen de overstelpende hoeveelheid informatie, die een mens te verwerken krijgt via radio, televisie, film. Internet stelt de mens in staat actuele informatie te verkrijgen over gebeurtenissen uit de hele wereld, maar ook over wetenschap, kunst, cultuur en noem maar op.

Door de eeuwen heen hebben uitvindingen en steeds nieuwe uitvindingen de maatschappij en het sociale leven in een steeds sneller tempo veranderd. En daarbij werd steeds het gemak van de mens in het oog gehouden. Vooral de handicap van plaatsgebondenheid werd in toeneemende mate verlicht. Auto, telefoon, telegraaf, telex, telescoop, televisie en luchtvaart hebben afstanden verkleind en overbrugd. Ik hoef nu mijn huis niet meer uit om iemand te spreken. Een bericht, per fax of telex verstuurd, wordt onmiddellijk ontvangen en kan direct beantwoord worden. Gebeurtenissen, die op afstand plaatsvinden, komen live via de tv de huiskamer binnen. Met deze communicatiemiddelen wordt ook het tijdverlies, dat afstand noodzakelijkerwijze meebrengt, voor een groot deel verholpen.

In zijn tijd werd koning Filips II van Spanje meer dan drie weken later op de hoogte gesteld van belangrijke gebeurtenissen in de opstandige Nederlanden, waardoor adequaat reageren uitgesloten was.

Wat we met het blote oog niet kunnen waarnemen en waarvan we het bestaan zelfs niet hebben vermoed, zowel in de kosmos als in de microkosmos, is zichtbaar gemaakt met telescoop en microscoop.

Computergebruikers kunnen van de diensten van de elektronische snelweg gebruik maken om te winkelen, te bankieren, verzekeringen af te sluiten, vakantiereizen te boeken en films en video's te bekijken. De digitale technologie brengt de 'virtual reality' binnen handbereik. Alleen hij, die met eigen ogen de concrete werkelijkheid wil zien, zal van zijn stoel achter het beeldscherm moeten opstaan.

Niet elke burger deelt op gelijke wijze in de huidige welvaart. Er zijn vele gradaties in het goede leven. Ondanks dat de sociaaldemocratie er lang voor heeft gestreden om de kloof tussen arm en rijk zo klein mogelijk te houden, zijn in de afgelopen jaren de armste groepen echt armer geworden.

In ons land leven zevenhonderdduizend gezinnen op de rand van het sociaal minimum. Toen in 1963 de Algemene Bijstandswet werd ingevoerd, dacht men een einde te maken aan de armoede van een toen nog kleine groep werklozen en een nog kleinere groep gescheiden vrouwen. Na ruim dertig jaar is de armoede niet verdreven.

Het niveau van het sociaal minimum, dat onder bewind van Joop den Uyl (1973-1977) van jaar tot jaar steeg, is sinds 1983 geleidelijk wegbezuinigd. De uitkeringen zijn jarenlang bevroren, terwijl de prijzen elk jaar met een paar procent stegen. Vooral de huren zijn fors omhooggegaan. De omslag van gelijk naar ongelijk is vooral het gevolg van de groei van het aantal uitkeringstrekkers en de sterkere stijging van de lonen, vergeleken met de uitkeringen. Ook de inkomensverdeling tussen werkenden onderling wordt sinds 1983 schever. Jan Modaal is langzaam aan het uitsterven. En zowel onder hem (vlak boven het minimum) als boven hem (bij dubbel modaal) wordt het drukker. Deze tweedeling op de arbeidsmarkt wordt veroorzaakt door een groeiend verschil in scholings- en opleidingsniveau. Er groeit een nieuwe armoede in Nederland. Als de overheid niet ingrijpt, zullen binnen tien vijftien jaar armoewijken en getto's een realiteit zijn.

Niet alleen de vooruitgang van de materiële welvaart zorgde voor een

beter en gelukkiger leven. We moesten ons ook bevrijden van de knelende moraal van de kerk en van de autoriteit van overheid en alle andere gezagsdragers en superieuren. De devaluatie van de strenge moraal en van de scherpe scheiding tussen klassen en standen hebben de keuzemogelijkheden enorm verruimd. Burgers krijgen nu meer kansen om een leven te leiden, zoals ze dat zelf willen.

Als ik nu jong was, zou ik misschien geen volledige baan meer ambiëren. Gesteld, dat ik vader zou worden, dan zou ik het vaderen en mijn werken op een goede manier kunnen combineren en zou ik een part-time huisman kunnen worden. Ik geloof, dat ik op die manier een tevreden vader zou worden, die voor zijn kind wat meer betekent en een hechtere band opbouwt met zijn vrouw.

De mens is al eeuwen lang op zoek naar gemak. Dat is ook de reden, dat de arbeid in onze westerse maatschappij aan devaluatie lijdt. De Bijbelse spreuk 'In het zweet Uws aanziens zult gij werken' gaat voor ons nog nauwelijks op. Het zware vuile handwerk werd door machines overgenomen. Het eentonige routinewerk in fabriek en op kantoor werd geautomatiseerd en het aandeel van menselijke arbeid in het vervaardigen van een product daalt nog steeds. Toenemende welvaart wordt al tientallen jaren voor een belangrijk deel omgezet in korter werk en een kortere loopbaan, dus meer vrije tijd. De betekenis van betaalde arbeid in economie en samenleving neemt steeds meer af.

Als gevolg van steeds verdergaande technologische ontwikkelingen zal de devaluatie van een betaalde baan alleen maar groter worden. De status van een werkloze wordt in deze tijd van structurele werkloosheid niet meer als minderwaardig beschouwd. De veertigurige werkweek, verdeeld over vijf dagen van acht uur werk, was vele jaren onaanastbaar. In het begin van deze eeuw waren de arbeidsvoorwaarden en -omstandigheden zo bedroevend, dat praktisch iedereen er belang bij had, dat er een achturige werkdag zou worden ingevoerd.

In het laatste decennium is de werkduur in veel bedrijven al teruggebracht tot achtendertig of zesendertig uur. En het einde is nog niet in

zicht. Het aantal vakantiedagen is verdrievoudigd.

Waar het mogelijk is, mogen werknemers zelf bepalen – binnen kleine marges – hoe laat ze beginnen, mits het aantal werkuren wordt volgemaakt.

Flexibilisering is de nieuwe trend om het betaalde werk voor werknemers met en zonder vast contract optimaal te benutten. De voordelen voor de werkgever zijn hierbij het grootst, maar een gunstig neven-effect voor de werknemer is de doorbreking van de sleur van de achturige werkdag.

Er is al een discussie op gang gekomen om een sabbatjaar in te voeren voor werknemers, die een beroep met stressrisico uitoefenen, bijvoorbeeld onderwijzers. Een jaar betaald verlof, waarin de werknemer mag doen, wat hij wil.

Van de kleine zelfstandige winkelier worden extra offers gevraagd ten gevolge van het verruimen van de openingstijden van winkels. Met het individualiseren van de arbeidstijd wordt het goede leven voor het koopgrage publiek veraangenaamd. Zelfs de zondagsrust wordt ten dele opgeofferd ten voordele van de commercie.

Ondanks alle modernisering en automatisering blijft er in het huishouden een taai stuk ouderwetse handenarbeid over. Het individuele en gedifferentieerde karakter maakt automatisering ten enen male onmogelijk. Zelfs de meest geavanceerde huishoudelijke apparaten kunnen niet verhinderen, dat huishoudelijk werk, met name het schoonmaken, een onderontwikkeld terrein is, waarbij spierkracht en een redelijke lichaamsconditie een eerste vereiste zijn. Geen wonder, dat de mens, die steeds meer op gemak uit is, op den duur een grote hekel krijgt aan dat saaie, eentonige en onbetaalde werk.

Het geval wil echter, dat het goede leven onbestaanbaar is zonder huishoudelijk werk. We moeten eten, we moeten schone kleren dragen en we moeten onszelf verzorgen. Maar moet het huis ook schoon en opgeruimd zijn? Het schoonmaakwerk, het zwaarste en ondankbaarste

onderdeel van het huishouden, is bij jongeren, vooral in eenpersoons-huishoudingen, behoorlijk gedevalueerd. Dat past niet meer in het patroon van het goede leven.

Maar ik moet hier meteen aan toevoegen, dat de mens van deze tijd zware lichamelijke arbeid, louter verricht uit liefhebberij en uit puur eigen belang, niet schuwt. Bloed, zweet en tranen heeft de hobbyist er voor over om een eigen zeiljacht te bouwen. Voor het behalen van top-prestaties in de sport – persoonlijke roem en lichaamscultus – verbeteren van eigen woon- en leefsituatie is geen inspanning te zwaar en geen moeite te veel.

Met het voorafgaande wil ik geenszins beweren, dat betaalde arbeid een tweederangs positie inneemt in onze samenleving. De overheid is er alles aan gelegen om de banengroei te bevorderen. Een werkloze wil dolgraag aan de slag en geen enkele werknemer wil zijn baan verliezen. De arbeidsethos steunt op een eeuwenlange traditie en er zijn maar weinigen, die liever lui zijn dan moe.

Ik wou alleen maar zeggen, dat de accenten aan het verschuiven zijn en dat werk, hoewel het noodzakelijk en onvermijdelijk blijft, niet alleenzaligmakend is.

Het goede leven bergt gevaren in zich. Dat is het geval met alle goede dingen. Ik heb al gewezen op het doorschieten in een puur materialisme. Onze consumptiemaatschappij appelleert op de hebzucht van de massa, die nooit tevreden mag zijn met wat ze bezit. Producenten houden nooit op om steeds nieuwe en nog mooiere dingen uit de hoge hoed te toveren.

De normen van wat een goed leven op materieel gebied behelst, worden telkens verlegd en menigmaal overschreden. Iedere dag worden we gebombardeerd met nieuwe beelden, steeds flitsender, steeds gevarieerder. Steeds verder moeten we op vakantie, steeds sneller moeten onze computers zijn.

Het doorslaan naar gektes en krankzinnige ontwikkelingen in sport, amusement, dierenliefde en vrijetijdsbesteding is al in gang gezet. De

commercie bepaalt, wat een goed leven inhoudt. En gelukkiger worden we er niet van.

De kinderhand, die vroeger gauw gevuld was, loopt over. Kinderen baden in hun speelgoed en weten niet wat ze ermee moeten. Sommige ouders klagen, dat hun kinderen eigenlijk nergens blij meer mee zijn.

De grote meerderheid leidt een normaal leven en doet niet mee aan al die excessen. Onze verbeterde leefomstandigheden zijn zo vanzelfsprekend geworden, dat we die niet meer kunnen missen. Het is zelfs zo, dat het goede leven aan de wet van de geleidelijke devaluatie is onderworpen. Het comfort en de luxe, die vroeger slechts binnen het bereik van een kleine groep welgestelden lag, is in onze tijd gemeengoed geworden. De waarde van de vroegere luxe is gedaald. In vorige eeuwen zouden stromend water, elektriciteit, geiser, douche en koelkast een onvoorstelbare luxe zijn geweest. De rijken van nu moeten meer moeite doen als ze willen opvallen. Ze kunnen alleen nog status ontlenen aan privébezit van goederen, die door anderen gemeenschappelijk gebruikt worden, zoals een privé landgoed, zwembad, tennisveld en vliegtuig.

Het goede leven, waaraan we zo gehecht zijn, houdt een risico in van gemakzucht en misbruik. We hoeven immers niet hard te werken om te leven. We hoeven steeds minder te werken en we krijgen steeds meer vrije tijd. En 'slimme jongens' verstaan de kunst van frauderen, belasting ontduiken en gemakkelijk geld verdienen. Het leven wordt steeds comfortabeler. Maar het lichaam heeft juist behoefte aan een soort boetedoening.

De volgende generaties krijgen steeds meer een zittend leven en steeds minder lichaamsbewegingen zullen steeds minder aan de elementen van de natuur worden blootgesteld. Een leven in disharmonie met de natuur blijft niet ongestraft. Spieren, die niet af en toe vermoeid raken, worden slap. Onze cellen moeten af en toe getergd worden. Daar blijven ze fit en stevig bij. In de microkosmos bestaat ook een voortdurende beweging van aantrekking en afstoting van moleculen. De hele mens heeft de beweging van botten, spieren en organen nodig

om goed te functioneren. Gemak zal daarom gepaard moeten gaan met inspanning, al heeft de mens er nog zo'n hekel aan.

Het goede leven maakt ons steeds afhankelijker van het functioneren van de techniek en van de ingewikkelde structuur van de samenleving. Een kleine storing in de elektronica van de individuele verwarming en we zitten in de kou. Een breuk in een hoogspanningskabel en we zitten zonder elektriciteit. Motorpech en we staan hulpeloos langs de weg. Een staking van de spoorwegen of het openbaar vervoer en het hele maatschappelijk leven is ontwricht. Een conjunctuuromslag en het aantal werklozen stijgt onrustbarend. Eigen krachten en middelen schieten hopeloos tekort om onszelf van een goed leven te verzekeren.

Velen houden het goede leven met moeite in stand door gebruik van medicijnen. Anderen vinden het leven te zwaar en te moeilijk en hebben de illusie, dat ze het goede leven kunnen vasthouden met drank en drugs. Hoe komt het toch, dat zoveel jongeren in XTC een euforische kick zoeken? Het summum van het goede leven, het toppunt van welbevinden, dat het goede leven bij uitzondering gunt, kan toch niet in een pilletje zitten

De welvaart van onze westerse maatschappij oefent een magneetwerking op buitenlanders, die in eigen land minder bedeed zijn en een graantje willen meepikken van het goede leven in ons land. Ons land kent vele duizenden illegalen en ons controleapparaat, dat door de bescherming van de privacy wordt beteugeld, is niet bij machte ze tegen te houden of op te sporen.

En wie kan ze verbieden zich in ons land te vestigen, als ze zichzelf kunnen onderhouden? Het zijn hard werkende mensen, die op de beroerdste arbeidsplaatsen hun schamel kostje verdienen en een waardevolle steun bieden aan de instandhouding van ons comfortabel leven.

Zal de intensivering van het goede leven, waarin naast werk steeds meer wordt gekozen voor vrije tijd, een toekomstige bedreiging vormen voor

onze materiële welvaart? Nederlanders kiezen meer dan andere Europeanen voor vrije tijd en leveren daardoor een deel van hun welvaart in. Moet het rijke westerse Europa niet beducht zijn voor de oprukkende economische macht van Zuidoost-Azië? Europa heeft haar hegemonie over de wereld al lang verloren. Europa is niet eens meer in staat haar eigen interne problemen op te lossen zonder daadkrachtige steun van de Verenigde Staten. We kunnen niet in de toekomst kijken. Niemand maakt zich echt zorgen over deze vage onzekere dreiging.

Ik geloof, dat alleen een sterk verenigd Europa, waarin ook de Oost-Europese landen volwaardig deelnemen, een solide tegenwicht kan bieden.

Niemand weet met zekerheid of de grenzen van het goede leven al in zicht komen. Wat kan de medische wetenschap nog meer doen dan het zinvolle lijden van ziekte en dood vervangen door het zinloze lijden van een weliswaar langer, maar vaak onmenswaardiger leven? Kan de natuur het nog verder aan? Kan de mens nog meer overvloed verdragen? Onze generatie schudt onbegrijpelijk het hoofd. De nieuwe generatie raakt er gemakkelijk mee vertrouwd en weet niet beter. Zal de mens altijd in staat zijn nieuwe oplossingen te bedenken voor dreigende wereldrampen?

Niemand kan ontkennen, dat de westerse maatschappij een halve eeuw na de Tweede Wereldoorlog onherkenbaar is veranderd. Met die geweldige vooruitgang is de natuur ernstig geweld aangedaan. De energiebronnen raken eerder uitgeput en het milieu is ernstig vervuild.

De eerste voorboden van een mogelijke ramp kondigen zich al aan in de vorm van langdurige droogtes, orkanen en overstromingen, een gevolg van het broeikas-effect. De ozonlaag, die ons moet beschermen tegen schadelijke infraroodstraling, wordt beetje bij beetje afgebroken. De aarde wordt warmer, de zeespiegel stijgt. Het is heel goed mogelijk, dat in de nabije toekomst het klimaat verandert. Als dat werkelijk gebeurt, hebben we te maken met een regelrechte milieuramp, waarvan de gevolgen niet zijn te overzien.

Elke tijd is een overgangstijd. In elke tijd is er een onbekende toekomst, die zorgen baart, waar de mens geen antwoord op heeft.

Het is begrijpelijk, dat slechts weinigen bij het aanhoren van deze onheilsboodschappen de schrik om het hart slaat. Bijna niemand ondervindt de kwalijke gevolgen van de milieuvervuiling persoonlijk aan den lijve. De mens maakt zich weinig of geen zorg over een verre toekomst, die onzeker is. Hij heeft al genoeg te stellen met het heden.

Uit die hoek bestaat er dus weinig angst om het goede leven te verliezen. Er zijn bovendien nog zoveel mensen, die in hun jeugd armoede hebben gekend en die pas enkele tientallen jaren profiteren van de gestegen welvaart. Die willen niet eens denken aan de mogelijkheid, dat de recalcitrante natuur dat weer van hen afpakt.

De protesten en waarschuwingen van de milieubescherming klinken zwak in onze samenleving en vinden nog onvoldoende gehoor bij de overheid. Alarmerende rapporten van milieudeskundigen zaaien geen paniek. We hebben niet echt het angstige gevoel, dat het zwaard van Damocles boven ons hoofd hangt.

Telkens worden we opnieuw opgeschrikt door onheilsvoorspellingen, die door deskundigen ondersteund en even later door andere nog grotere deskundigen omvergehaald worden. En vervolgens verdwijnen al die verschrikkingen weer een tijd uit het beeld. We worden er niet wijzer van.

Een milieuramp lijkt ver weg, maar is niet uitgesloten. De overheid bestookt ons voortdurend met de slogan 'Een beter milieu begint bij jezelf.' Maar wat begin je als piepkleine consument, wanneer de producenten zelf niet meewerken om het milieu te verbeteren? De consumenten zijn te zwak georganiseerd en te weinig milieubewust om een vuist te maken tegen de producenten om hen onder druk te zetten via acties en eisen. Zelfs een kleine groep gemotiveerde consumenten heeft weinig macht tegen de grote concerns, zeker niet de buitenlandse, behalve in een enkel geval, wanneer de gehele publieke opinie wordt gemobiliseerd en boycotacties en protestdemonstraties worden gehouden, zoals bij het plan van Shell om het boorplatform Brentspar te laten

afzinken in de Noordzee.

Milieuvriendelijke producten – kringlooppapier, textiel met een speciaal milieukeurmerk, scharreleieren – mijn wantrouwen wordt er nauwelijks door verminderd. Ik erger me het meest aan ‘de hoorn des overvloede.’ Mag het asjeblijft een onsje minder? En dan zeggen de producenten natuurlijk ‘Dat kan niet, want de concurrentie dwingt ons telkens opnieuw met nieuwe producten op de markt te komen en de rivaal terug te dringen.’

Ik denk, dat het ecologisch vraagstuk alleen oplosbaar zal blijken door ingrepen van een sterke overheid. Dat vrije burgers en producenten onderling dit probleem kunnen oplossen, is een illusie.

We kunnen niet ontkennen, dat de overheid een beter milieubeleid voert dan jaren geleden en dat zij de economische belangen niet altijd laat prevaleren boven die van het milieu. Het nieuwe mestbeleid wordt doorgevoerd ondanks een dreigend faillissement van veel varkenshouders.

Waar de burgers zich echt zorgen over maken, is de langzame, maar gestage afbrokkeling van onze verzorgingsstaat. Sinds het begin van de tachtiger jaren horen we met de regelmaat van de klok, dat er op allerlei voorzieningen en uitkeringen bezuinigd moet worden. Aanvankelijk werd er beknipt op uitkeringen en ambtenarensalarissen. Later werd de koppeling tussen CAO-lonen en uitkeringen losgelaten. De eerste structurele wending vond plaats in 1992 door een forse ingreep in de WAO, die jarenlang oneigenlijk gebruikt was om overtollige arbeiders te laten afvloeien.

Waarom moet de regering steeds opnieuw bezuinigen? Is de opbrengst van alle belastingen dan niet voldoende om de uitgaven te dekken? Het schijnt van niet, want de staat moet steeds geld lenen om het financieringstekort aan te vullen. Is de staat dan zó arm, dat ze niet kan rondkomen met het huishoudboekje? Ik heb geen economie gestudeerd, maar toch vind ik het een vreemde zaak. De precieze cijfers ken ik niet, maar ik schat, dat minstens de helft van de burgers een redelijk

tot goed en zeer goed inkomen heeft. Van de andere helft heeft dertig procent een modaal inkomen, tien procent een inkomen net boven het sociale minimum en de overige tien procent een inkomen, dat te laag is om normaal van te leven.

Van de ene kant ligt de staat krom om de eindjes aan elkaar te knopen en aan de andere kant beschikt ruim de helft van de burgers over een royale beurs, die hen in staat stelt om ruimschoots van het goede leven te genieten en zich de nodige luxe te permitteren.

Waar komt die scheve verhouding toch vandaan? Als we moeten stellen, dat de overheid de maatschappij in stand dient te houden door het publieke welzijn van haar burgers te behartigen en de plicht heeft om alle burgers een goed en veilig bestaan te verzekeren en in het bijzonder de zwakken en gehandicapten te steunen, dan schieten de burgers zelf, die tezamen immers de staat vormen, daarin grotelijks tekort. Het solidariteitsbeginsel, dat het fundament is van onze verzorgingsstaat, wordt niet eerlijk en rechtvaardig toegepast en blijft duidelijk ondergeschikt aan het eigenbelang. Het is te veel gevraagd en bovendien onmogelijk, want de ongelijke verdeling van de aardse goederen is verankerd in de fundamentele ongelijkheid van het individu en is inherent aan elke maatschappijvorm, de democratische niet uitgezonderd.

Een heel andere vraag is, of onze belastinggelden wel op de juiste wijze worden besteed. Worden er bij tijd en wijle geen grote sommen geld verspild aan projecten, die nutteloos blijken? En schaadt de burger zelf de staat niet door belastingontduiking, kapitaalvlucht en fraude?

Een juiste besteding van de staatsinkomsten. Dat is één van de kernpunten van de politiek. Ooit was een rechtvaardige verdeling van macht, geld en kennis de hartekreet van het socialisme onder Den Uyls regeerperiode. De beste garantie voor het goede leven.

Maar de tijden zijn veranderd. De socialistische ideeën van weleer zijn grotendeels verwezenlijkt. De arbeiders van vroeger zijn geëmancipeerde werknemers geworden. De scherpe scheiding tussen klassen en standen is vervaagd. Het paternalisme en het dogmatisme hebben plaats gemaakt voor een grotere vrijheid en onafhankelijkheid.

De materiële welvaart, gepaard gaande met toenemende verstedelijking, kleinere gezinnen, voorbehoedsmiddelen en eigen auto heeft het individualisme bevorderd. De individualiseringstendens in de westerse cultuur kan niet teruggedraaid worden, omdat die een gevolg is van de technologische ontwikkeling. En uitvindingen zijn voor eeuwig. De burgers ervaren, dat ze steeds minder gemeenschappelijke belangen hebben. Vroeger hadden de mensen veel meer gemeen dan nu. Veel meer mensen verrichtten dezelfde soort arbeid en hadden dezelfde opleiding. En veel meer mensen hadden het gevoel tot een grote groep of klasse te behoren, die in hetzelfde schuitje zat.

Door de grote verschillen in opleiding en de enorme verscheidenheid van het aantal beroepen zijn de verschillen tussen mensen zichtbaarder geworden. Gemeenschappelijke opvattingen over maatschappelijke vraagstukken worden steeds zeldzamer.

Het socialisme als alternatief maatschappelijk stelsel is al vele malen dood verklaard en de oude verzorgingsstaat, waarin de zorg voor de arbeiders en hun gezinnen centraal stond, moest op een andere leest geschoeid worden. Elke burger wordt als een individu beschouwd en dient zijn 'goede' leven in eigen hand te nemen.

De overheid treedt een paar stappen terug. Dat is de reden, dat de collectieve sector wordt afgeslankt en gereorganiseerd door middel van privatisering en verzelfstandiging van overheidstaken, diensten en bedrijven o.a. Postbank, PTT, DSM en Nederlandse Spoorwegen.

De privatisering zet de deur open naar commercialisering, waarbij alleen de zakelijke belangen, met name winstgevendheid, tellen. Bij particuliere ondernemingen zullen sociale belangen een veel kleinere rol spelen. De spoorwegen zullen onrendabele lijnen willen opheffen. Woningbouwcorporaties gaan dure koophuizen bouwen. De sociale woningbouw is aan het verdwijnen, de huren rijzen de pan uit. De liberale wind, die door Nederland is gaan waaien, is zacht voor rijken, guur voor armen.

De verbouwing – je mag niet meer zeggen 'afbraak' – van de verzor-

gingsstaat is in volle gang. De ziektewet wordt geprivatiseerd. De werkgever draait voortaan op voor de kosten van ziekteverzuim van zijn werknemer. Wie vaak ziek is, loopt de kans zijn baan te verliezen.

Decentralisatie, liberalisering, flexibilisering, globalisering en vooral efficiëntie zijn de sleutelwoorden, die het skelet vormen van de nieuwe verzorgingsstaat

Als ik tegenwoordig het woord ‘efficiëntie’ hoor vallen, krijg ik een nare bijmaak in mijn mond. Voor alle geldproblemen van de staat wordt een meer efficiënte aanpak als een van de grote oplossingen aangedragen. Efficiëntie is de vijand van sociale rechtvaardigheid. Ten gevolge van een efficiënte bedrijfsvoering groeit de werkloosheid. Efficiënter werken betekent in de praktijk, dat hetzelfde werk door minder mensen gedaan moet worden. Dus komt het erop neer, dat er gewoon harder gewerkt moet worden en dat als gevolg daarvan de contacten met collega’s en klanten steeds zakelijker worden. In verpleegtehuizen moet efficiënter gewerkt worden, dus met minder personeel en daarom hebben verzorgsters geen tijd meer om persoonlijke aandacht aan de verpleegden te schenken.

Efficiëntie in de sociale sector is de nekslag van de sociale verbondenheid tussen burgers. ‘Dan moeten vrijwilligers maar meehelpen ‘ Nog een sociale onrechtvaardigheid erbij om zo’n zwaar verantwoordelijk werk door onbetaalde krachten te laten verrichten

Waarom deugt de oude verzorgingsstaat ineens niet meer? Ik denk, dat de diepste oorzaak toch een geldkwestie is. Volgens mij is de uitvoering van de sociale wetgeving, een product van compromissen en daardoor van een krakkemikkig gehalte, behoorlijk uit de hand gelopen, wat onder meer heeft geleid tot een hoge staatsschuld. Het grootste mankement van de verzorgingsstaat lag in het gemeenschappelijk recht om volop te profiteren van subsidies en uitkeringen. Het communistisch element van staatszorg en bemoeiing en van de andere kant onvoldoende controle en toezicht is volgens mij een van de grote oorzaken, dat de oude verzorgingsstaat onbetaalbaar is geworden.

In de politiek staan er twee groeperingen tegenover elkaar: een liberale stroming, die voorstander is van een minimale staat, die de betrokkenheid van de overheid en de publieke sector wil minimaliseren en een maximale vrijheid van de burger nastreeft en de sociaaldemocratische visie, die juist een actieve overheid wil en het doorschietende individualisme wil tegengaan en het accent wil leggen op het publieke belang.

De verbouwing van het oude monument zal met de grootste voorzichtigheid moeten geschieden. We kunnen alleen maar hopen, dat het nieuwe gebouw gefundeerd zal blijven op het solidariteitsbeginselen en een moderne versie van de ‘zeven werken van barmhartigheid.’

Ik ben mijn verhaal begonnen met te vertellen, dat het goede leven een pure abstractie is en dat niet elke burger op gelijke wijze daaraan deel heeft. De eigen aard, opvoeding, milieu en persoonlijke omstandigheden bepalen, in welke mate de afzonderlijke burger profijt heeft van het goede leven.

Zij, die lichamelijk of geestelijk minder goed bedeed zijn en zij, die veel pijn en verdriet ondergaan, zien het goede leven voor een deel aan zich voorbijgaan. Comfort en gemak kunnen dan alleen verzachten.

Extra welvaart kan extra geluk brengen, maar daar zit een duidelijke grens aan. Het individu, dat opklimt op de inkomensladder, geniet amper van het betere uitzicht. Een hoger inkomen betekent meer verantwoordelijkheid, lastenverzwaring en grotere kwetsbaarheid. Meer inkomen leidt tot nieuwe onvervulde verlangens en wekt afgunst op.

Het oude spreekwoord ‘Geld maakt niet gelukkig’ geldt niet meer in deze tijd. Geld maakt wel gelukkig, maar op een gegeven moment niet meer. En dat moment is daar, wanneer de bezitter zoveel geld heeft, dat hij niet weet hoe het zinvol te besteden. Dan maakt geld niet meer gelukkig, maar baart het zorgen. En bijzonder schrijnend is het moment, waarop een welgestelde lichamelijk of geestelijk ernstig gehandicapt wordt. Dan blijkt een gezonde geest in een gezond lichaam een hoger goed dan alle rijkdommen van de wereld.